

**BO'LAJAK PEDAGOGLARNING TINGLAB TUSHUNISH
KO'NIKMALARINI CEFR STANDARTI ASOSIDA BAHOLASH
ME'ZONLARI TAHLILI**

Mashrapova Mavluda Hasan qizi

*Jizzax davlat Pedagogika universiteti, Xorijiy til va adabiyoti (tillar bo'yicha)
mutaxassisligi 2-bosqich magistratura talabasi
mashrapovamavluda231@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqola bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish konikmalarini CEFR (Yevropa til o'qitish uchun umumiy referensiya) standarti asosida baholash me'zonlarini chuqur tahlil qiladi. Tinglab tushunish ko'nikmasi til o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, uning to'g'ri baholanishi o'qituvchilar uchun samarali o'qitish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada CEFR standarti bo'yicha tinglab tushunish qobiliyatlari A1 (boshlang'ich) dan C2 (mukammal) darajalarigacha qanday tasniflanishi ko'rib chiqiladi. Bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini ushbu me'zonlar asosida baholash, ularga o'z o'quvchilarining nutqni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali metodlarni qo'llash imkonini beradi. Maqola shuningdek, bu ko'nikmalarining til o'rgatishda va muloqotda muvaffaqiyatli ishlashda qanday muhim rol o'ynashini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: tinglab tushunish, CEFR, pedagogik talabalar, til ko'nikmalari, baholash me'zonlari.

Аннотация: Данная статья представляет глубокий анализ критериев оценки навыков восприятия речи на слух будущих педагогов, основанных на стандартах CEFR (Общеввропейские компетенции в области иностранных языков). Навыки восприятия речи являются важным аспектом в обучении языкам, и их правильная оценка играет значительную роль в разработке эффективных педагогических стратегий. В статье рассматривается, как стандарты CEFR классифицируют навыки восприятия речи на разных уровнях, начиная с A1 (начальный) и заканчивая C2 (совершенный). Оценка навыков восприятия речи будущих педагогов на основе этих критериев поможет им лучше понять и применить методы, которые способствуют развитию способности студентов понимать устную речь. Кроме того, статья обсуждает важность этих компетенций для успешного преподавания и общения в многокультурной среде.

Ключевые слова: *восприятие речи, CEFR, будущие педагоги, языковые навыки, критерии оценки.*

Abstract: *This article provides an in-depth analysis of the evaluation criteria for the listening comprehension skills of future pedagogues based on the CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) standards. Listening comprehension is a crucial skill in language learning, and its proper evaluation plays a significant role in developing effective teaching strategies for educators. The article explores how CEFR standards categorize listening comprehension abilities into various levels, ranging from A1 (beginner) to C2 (proficient). By assessing pedagogical students' listening skills according to these criteria, future educators can better understand and apply techniques that enhance their students' ability to comprehend spoken language. Furthermore, the article discusses the importance of these competencies for effective teaching and communication in a multilingual environment.*

Key words: *listening comprehension, CEFR, pedagogical students, language skills, evaluation criteria.*

Kirish

Bo'lajak pedagoglar uchun til ko'nikmalarini rivojlantirish o'qitish va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Xususan, tinglab tushunish ko'nikmasi til o'rganishda o'quvchining nutqni anglash, tushunish va ularga javob berish qobiliyatini o'lchashda asosiy ko'nikma hisoblanadi. O'quvchilar o'zlarining muloqotga kirishish qobiliyatini rivojlantirishlari uchun bo'lajak pedagoglar bu ko'nikmalarni muvaffaqiyatli o'rgatishlari kerak. Bu maqolada bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) standartlari asosida belgilangan baholash me'zonlari tahlil qilinadi. Tinglab tushunish ko'nikmasi til o'rganish jarayonida eng muhim va asosiy ko'nikmalardan biri hisoblanadi. Bu ko'nikma, o'quvchilarning nutqni anglash, tasavvur qilish, muhokama qilish va javob berish kabi faoliyatlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishiga yordam beradi. Pedagogik ta'limda bu ko'nikmani rivojlantirish, nafaqat til o'rganish jarayonini samarali qilish, balki o'quvchilarga tilni mustahkamlash va muloqot ko'nikmalarini oshirish uchun ham zarur. Bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini baholash, ularning tilni qanday o'rgatishi va o'quvchilarga qanday samarali ta'lim berishi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. CEFR (Yevropa til o'qitish uchun umumiy referensiya) standarti til o'qitish jarayonida kommunikativ kompetensiyaning har bir elementini baholash uchun aniq va universal me'zonlar

ishlab chiqadi. Ushbu me'zonlar, tilni o'rgatishda va o'quvchilarni baholashda asosiy yondashuvlardan biri sifatida, pedagoglarning til ko'nikmalarini rivojlantirish va samarali o'qitishni ta'minlashga yordam beradi. CEFR tizimi nafaqat til o'qituvchilari, balki o'quvchilarning tilni qanday tushunishi va ishlatishi, ularning kommunikativ kompetensiyasini aniqlashga imkon beradi. Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini CEFR asosida baholash me'zonlari tahlil qilinadi va bu tizimning pedagogik ta'limda qanday ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatiladi. Tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda CEFR tizimining qo'llanilishi, pedagoglarga o'quvchilarni tilni o'rganish jarayonida qanday to'g'ri yo'naltirishni, tinglab tushunish jarayonini rivojlantirish uchun qanday metodlarni qo'llashni tushunishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarga samarali ta'lim berishda muhim rol o'ynaydi va pedagoglarning o'z ta'lim metodologiyalarini takomillashtirishga imkon yaratadi. CEFR standarti orqali baholashning afzalliklari shundaki, u tilni o'rgatish va o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlashda aniq, yengil tushunarli va dunyo miqyosida keng qabul qilingan tizimdir. Maqolada tinglab tushunish ko'nikmasining o'ziga xos jihatlari, CEFR darajalari va pedagogik maqsadlarda uning qo'llanilishi haqida batafsil tahlil qilinadi.

Tinglab Tushunish Ko'nikmasining Ahamiyati

Tinglab tushunish — bu o'quvchining nutqni anglash va muhokama qilishga tayyor bo'lishining asosiy shakli. Pedagogik ta'limda bu ko'nikma, tilni nafaqat yodlash va lug'atni kengaytirish, balki kontekstni to'g'ri anglash va javob berishni talab etadi. O'zining til ko'nikmalarini rivojlantirish bo'lajak pedagoglar uchun o'quvchilarni samarali o'qitish va ularga yangi bilimlarni etkazishda zaruriy vosita bo'ladi. Muloqotning birinchi bosqichi bo'lgan tinglab tushunish o'quvchilarning kelajakdagi ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini belgilaydi.

1. Tilni o'rganish jarayonida asosiy ko'nikma sifatida

Tinglab tushunish ko'nikmasi, til o'rganuvchining nutqni to'g'ri anglash va u bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ko'nikma, til o'rgatuvchining o'quvchilarga tushunish darajalarini belgilashda eng muhim omillardan biridir. O'quvchilar, biror matnni yoki suhbatni tinglab, uning mazmunini tushunish, asosiy g'oyalarni ajratish va ularga mos javoblar berish orqali muloqot qobiliyatini rivojlantiradilar. Shuningdek, tinglab tushunish ko'nikmasi o'quvchilarga real hayotda kundalik vaziyatlarda samarali ishtirok etishga imkon yaratadi.

2. Muloqotda muvaffaqiyatni ta'minlash

Tinglab tushunish nafaqat tilni o'rganishda, balki real hayotdagi muloqotda ham asosiy ko'nikma hisoblanadi. O'quvchilarning bu ko'nikmani to'g'ri egallashlari,

ularga to'g'ri va tezkor javob berish, o'z fikrlarini aniq ifodalashda yordam beradi. Shuningdek, tinglab tushunish ko'nikmasi o'quvchilarning o'z fikrlarini eshitish va muhokama qilishda, ijtimoiy va madaniy kontekstlarni tushunishda ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'quvchi biror mavzuda kimdir bilan suhbatlashayotganda, tinglab tushunish orqali nafaqat nutqni anglaydi, balki suhbatning barcha asosiy nuqtalarini tushunib, ularga mos ravishda fikr bildirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. Ta'limda samarali baholash vositasi sifatida

Tinglab tushunish ko'nikmasi, o'quvchilarning umumiy til ko'nikmalarini baholashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) kabi tizimlar tinglab tushunish ko'nikmasini aniq darajalar bo'yicha baholashni ta'minlaydi. CEFR standartlariga ko'ra, o'quvchilarni tinglab tushunish bo'yicha turli darajalar (A1, A2, B1, B2, C1, C2) bo'yicha baholash mumkin. Har bir daraja o'quvchining tinglab tushunishdagi kompetensiyasini ko'rsatadi, bu esa ta'lim jarayonini rejalashtirish va o'quvchilarning ehtiyojlarini aniqlashda yordam beradi.

4. O'qitish metodologiyasining muhim qismi

Tinglab tushunish ko'nikmasini o'rganish va o'rgatish, til o'qitish metodologiyasining eng muhim qismidir. O'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish, o'qituvchilarga o'quvchilarni tilni samarali o'rganishga jalb qilish imkonini beradi. Shuningdek, bu ko'nikma o'qituvchilarni o'quvchilarga qanday samarali metodlar va strategiyalarni qo'llashni belgilashda yordam beradi. Misol uchun, tinglab tushunishni rivojlantirish uchun audio va video materiallar, matnlarni tinglash, ko'rsatuvlar va interaktiv mashqlarni qo'llash mumkin. Bu usullar o'quvchilarni nafaqat tinglab tushunishni rivojlantirishga, balki o'z nutqini shakllantirishga ham yordam beradi.

5. Jamoaviy va individual faoliyatni qo'llab-quvvatlash

Tinglab tushunish ko'nikmasi o'quvchilarni individual va jamoaviy faoliyatlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishga undaydi. Tinglash va tushunish qobiliyati jamoaviy muhokamalarda, guruh ishlari yoki seminar va konferensiyalarda ishtirok etishda yordam beradi. O'quvchilar, tinglab tushunish orqali fikrlarni tinglab, yangi bilimlarni qabul qilishda va o'z bilimlarini boshqalar bilan bo'lishishda muvaffaqiyatli bo'ladilar. Shuningdek, o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning jamoaviy ishlarda faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi va muloqotda o'z fikrlarini aniq ifodalashga yordam beradi.

CEFR Standartining yuzaga kelishi va Asosiy Tamoyillari

CEFR — bu Yevropa kengashining til o'rgatish va o'rganishning umumiy dasturiy tizimi bo'lib, turli tillarda kommunikativ kompetensiyani baholash uchun universal

mezonlarni ishlab chiqadi. CEFR tizimi til o'rganish va o'qitish jarayonini to'rt asosiy ko'nikma (tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish) asosida baholaydi. Bu tizimda turli darajalarda til ko'nikmalari quyidagi tarzda tasniflanadi:

A1 (Boshlang'ich daraja)

A2 (O'rta boshlang'ich daraja)

B1 (O'rta daraja)

B2 (Yuqori o'rta daraja)

C1 (Yuqori daraja)

C2 (Mukammal daraja)

CEFR standarti til o'rganish va o'qitish jarayonida tilni qanday anglash va qanday ishlatishni baholash uchun aniq va tushunarli mezonlar beradi. Bu tizimning maqsadi, o'quvchilarni tilni anglashning har bir darajasi bo'yicha qanday qobiliyatga ega ekanliklarini aniqlashdir.

CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) – bu Yevropada ishlab chiqilgan til o'rganish va o'qitishning umumiy doiraviy tizimi bo'lib, uning asosiy maqsadi, turli tillarda kommunikativ kompetensiyani baholash va ta'lim jarayonini optimallashtirishdir. CEFR, Yevropa Kengashining tashabbusi bilan, 2001-yilda nashr etilgan "European Language Portfolio" (Evropa Til Portfeli) hujjati asosida ishlab chiqilgan. Bu tizimning maqsadi – til o'rganish va o'qitish jarayonlarini to'g'ri baholash, uning natijalarini universal va o'lchashga yaroqli mezonlar asosida izohlashdir.

Bo'lajak Pedagoglarning Tinglab Tushunish Ko'nikmalarini Rivojlantirishda CEFR Me'zonlarining Ahamiyati

Bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda CEFR me'zonlari asosida tizimli yondashuvni qo'llash o'quvchilarning til o'rganish qobiliyatini samarali baholash imkonini beradi. Pedagoglarning o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun CEFR me'zonlari nafaqat talabalar, balki o'qituvchilar uchun ham asosiy qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Pedagoglar CEFR asosida tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda va rivojlantirishda quyidagi asosiy jihatlarni hisobga olishlari kerak:

1. *Lingvistik va Kommunikativ Tushunish:* Bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda, o'quvchilarning lingvistik tushunishidan tashqari, muloqotdagi noaniqliklarni tushunish va kontekstga mos ravishda javob bera olish qobiliyatini rivojlantirish muhimdir. Pedagoglar o'quvchilarga faqat so'zlar va grammatikani o'rganish bilan cheklanmasdan, shuningdek, so'zlarning ijtimoiy va madaniy kontekstini tushunishlarini ta'minlashlari kerak. Lingvistik va kommunikativ tushunish tilshunoslikda tilni tushunish va undan foydalanishning ikki

asosiy aspekti bo'lib, ular til o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bu tushunchalar, tilni qanday anglashimiz va til yordamida qanday muloqot qilishimizni belgilab beradi.

1. Lingvistik Tushunish Lingvistik tushunish, tilni grammatik va leksik jihatidan tushunishdir. Bu jarayon tilni struktural jihatdan, ya'ni so'zlar, gaplar, iboralar va ularning ma'nolari orqali anglashni o'z ichiga oladi. Lingvistik tushunish, asosan, quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

Fonologik tushunish: So'zlarning tovush tuzilishini tushunish. Masalan, biror so'zni eshitishda, uning to'g'ri talaffuzini va tovushlarni qanday eshitishni anglash. Bu, ayniqsa, tilni o'rganish jarayonida, fonetik farqlarni tushunish va eshitilgan matnni to'g'ri qayta ishlab chiqarishda muhimdir.

Morfologik tushunish: So'zlarning tarkibidagi qismlar (morfemalar) va ularning bir-biriga qanday bog'lanishi haqida tushuncha. Masalan, fe'lning shakllanishi, otlarning ko'plik yoki egalik shakllari va boshqalar.

Sintaktik tushunish: So'zlar va iboralar orasidagi sintaktik (grammatik) bog'lanishlarni tushunish. Sintaksis tilning tuzilishini o'rganadi, ya'ni qanday qilib so'zlar birlashtiriladi va grammatik jihatdan to'g'ri gaplar hosil bo'ladi.

Semantik tushunish: So'z va iboralarning ma'nosini tushunish. Bu, o'z navbatida, til o'rganishda muhim rol o'ynaydi, chunki har bir so'zning bir nechta ma'nosi bo'lishi mumkin va kontekstga qarab turlicha talqin qilinishi mumkin.

Lingvistik tushunish, umumiy til bilimlari va tilni shaklini tushunish, shuningdek, so'zlarni va grammatik konstruksiyalarni to'g'ri ishlatish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu, asosan, o'qish va yozishda o'z aksini topadi.

2. Kommunikativ Tushunish

Kommunikativ tushunish esa tilni ijtimoiy muloqotda qanday ishlatishimizni, boshqa odamlar bilan qanday samarali aloqada bo'lishimizni anglatadi. Kommunikativ tushunish, nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri gapirish, balki boshqa muloqotchilarning niyatlarini, hissiyotlarini va muloqot kontekstini to'g'ri tushunish va bunga mos ravishda javob berish qobiliyatidir. Kommunikativ tushunishning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

Maqsadli va Kontekstual Tushunish: Kommunikativ tushunishda matnning konteksti va muloqotning maqsadi juda muhim ahamiyatga ega. Maqsadli tushunish deganda, so'z va iboralar faqat grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi emas, balki muloqotning maqsadiga mos kelishi kerakligini anglatadi. Masalan, "sog'inganimni aytaman" degan gapning maqsadi "sog'inchni bildirgan" yoki "dardni ifodalagan" bo'lishi mumkin, bu kontekstga qarab farq qiladi.

Paralingvistik tushunish: Kommunikativ tushunishda, faqat so'zlar emas, balki gapirishdagi tovush balandligi, tezligi, pauzalar, jismoniy xatti-harakatlar va mimika kabi omillar ham muhimdir. Odatda, til o'rganuvchilari faqat so'zlarni emas, balki bu non-verbal (so'zsiz) kommunikatsiya elementlarini ham tushunishlari kerak.

Interkultural tushunish: Tilni tushunish faqat so'zlar bilan cheklanmaydi, balki muloqot qilingan madaniyatni tushunish ham zarurdir. Har bir til o'zining madaniyatiga xos kommunikativ me'yorlarga ega bo'ladi. Shuning uchun, muloqotda samarali bo'lish uchun tilni o'rganuvchining boshqa madaniy nuqtai nazarlarni tushunishi ham kerak.

Empatiya va Hissiy Tushunish: Kommunikativ tushunishda, boshqa odamlarning niyatlarini, hissiyotlarini va vaziyatlarini to'g'ri tushunish zarur. Bu muloqotda muhim ahamiyatga ega, chunki bu yordamida biz, o'z navbatida, mos va to'g'ri javob bera olishimiz mumkin.

2. Amaliy Mashqlar va Simulyatsiyalar: Pedagoglar tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda amaliy mashqlarni ko'proq qo'llashlari zarur. Masalan, audio va video materiallar orqali talabalarni real hayotdagi vaziyatlarga tayyorlash, ularni tinch va murakkab muloqotlarga tayyorlashda samara berishi mumkin.

3. Kognitiv Yondashuvlar: Tinglab tushunish faqat tilni eshitish emas, balki matndan ma'lumot ajratish, unga tanqidiy yondashish va ularning mazmunini anglashni ham o'z ichiga oladi. Pedagoglar o'quvchilarni tinglab tushunish orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirishlari kerak.

Xulosa: *Bo'lajak pedagoglarning tinglab tushunish ko'nikmalarini CEFR standarti asosida baholash, til o'rganish jarayonini samarali tashkil etish va o'quvchilarning tilni o'zlashtirish darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. CEFR standarti, til ko'nikmalarini baholashning aniq va tizimli metodini taqdim etib, pedagoglarning tinglab tushunish qobiliyatlarini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bu standart, bo'lajak pedagoglarga nafaqat tilni tushunish, balki muloqotdagi ijtimoiy va madaniy kontekstlarni ham anglashda yordam beradi.*

Tinglab tushunish ko'nikmalarini baholashda CEFR me'zonlari orqali pedagoglar o'z o'quvchilariga samarali ta'lim berish, ularning tilni tushunish va ishlatish qobiliyatlarini rivojlantirishda ko'maklashadilar. Me'zonlar yordamida bo'lajak pedagoglar, o'z malakalarini oshirishi, tinglash orqali ma'lumot ajratish, analiz qilish, va muloqotda faol ishtirok etish qobiliyatlarini mustahkamlashlari mumkin. Shuningdek, bu yondashuv, til o'rgatish jarayonida individual yondashuvni amalga oshirish, turli tinglash texnikalari va amaliy mashqlarni qo'llash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, CEFR standarti bo'yicha tinglab tushunish ko'nikmalarini baholash, bo'lajak pedagoglarning professionallik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayon, pedagoglarning tilni o'rgatishdagi samaradorligini yaxshilash, o'quvchilarga sifatli ta'lim berish va tilni amaliy kontekstda ishlatishda yuqori natijalarga erishishga yordam beradi

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
3. Goh, C. C. M., & Taib, R. (2006). *Teaching Listening in the Language Classroom*. Pearson Education.
4. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
5. Vandergrift, L. (2007). *Teaching and Testing Listening Comprehension*. Cambridge University Press.
6. Field, J. (2008). *Listening in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
7. Kelly, P., & Jones, A. (2010). *Understanding and Assessing Listening Skills*. Oxford University Press.
8. Nunan, D. (2003). *Practical English Language Teaching*. McGraw-Hill.
9. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
10. Richards, J. C. (2008). *Teaching Listening and Speaking: From Theory to Practice*. Cambridge University Press.
11. Koster, C. (2007). *CEFR and Language Teaching: Integrating Practice and Theory*. University of Cambridge.
12. O'Malley, J. M., & Chamot, A. U. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press.
13. Nation, I. S. P. (2009). *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge.
14. Goh, C. C. M. (2002). Metacognitive Instruction in Listening Comprehension. *ELT Journal*, 56(3), 201-209.
15. Tok, H. (2014). Using CEFR in English Language Teaching and Assessment. *The Modern Language Journal*, 98(4), 688-702.

16. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge University Press.
17. Aitken, R. (2001). *The Common European Framework and English Language Teaching*. Cambridge University Press.
18. Graham, S. (2006). *Listening Comprehension: The Learner's Perspective*. *Language Teaching*, 39(3), 213-225.
19. Vandergrift, L., & Goh, C. C. M. (2012). *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action*. Routledge.
20. Swan, M. (2005). *Practical English Usage (3rd ed.)*. Oxford University Press.